

שיעור יח

עיבור השנה השביעית והשנה השמינית

(סנהדרין יב ע"א)

א. בבלי: מחלוקת תנא קמא ובית רבן גמליאל אם מעברים את השנה השמינית
ב. ירושלמי: שנה שביעית ושמינית אם עיבורה מעוברת, וכשאין השנים כתיקנן
ג. רמב"ם: עיבור השנה השביעית והשמינית מפני הצורך, וכשהשנים ראויות להתעבר מפני הזמן
סיכום

א. בבלי: מחלוקת תנא קמא ובית רבן גמליאל אם מעברים את השנה השמינית

בגמ' (יב ע"א) הובאה תוספתא (ב, ט) בה נאמר:

תנו רבנן: אין מעברין את השנה לא בשביעית, ולא במוצאי שביעית.
אימתי רגילין לעבר? ערב שביעית.

אין חייבים לעבר את השנה השישית, אך לפי רש"י (ד"ה לא בשביעית וד"ה לא במוצאי) רגילים היו לעבר את השנה השישית "להוסיף להם חודש לעבודת קרקע". השיקול הקובע הוא טובת עובדי האדמה. זהו גם הנימוק מדוע לא מעברים את השנה השביעית "לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע". לא מעברים את השנה השמינית "לפי שכלה הישן מאריכין עליהן איסור החדש"¹. לאחר ט"ז בניסן מותר לאכול תבואה חדשה, ועיבור שנה בחודש אדר נוסף, מאריך את זמן האיסור לאכול מהתבואה החדשה שצמחה. ברמ"ה (שם) הסביר שאם השנה תארך "נמצאו באין לידי קלקול, ויאכלו מן החדש לפני העומר". כאן מתחשבים בכלל הציבור, שלא יחסר לו אוכל. קודם לסוגיה זו נאמר בגמרא (שם) שלא מעברים בשנת רעבון. רש"י (ד"ה בשני רעבון) כתב נימוק דומה בהקשר לאיסור חדש: "לפי שכלה התבואה וצריכין לאכול מן החדש". במשך שנת השמיטה לא עבדו עבודת אדמה ורק בתחילת השנה השמינית התחילו לעבוד שוב, ייתכן שתחסר תוצרת חקלאית, ועל כן לא מעברים כדי שיוכלו לאכול כמה שיותר מהר מהתבואה החדשה.

1 השיקול לעבר שנה או לא בשל הארכת איסור חדש בחודש נוסף, נזכר גם לעיל ברש"י (יא ע"ב ד"ה ובזמן שאביב אחר, ובר"ה ובזמן שיהודה אחד).

בגמרא (סנהדרין שם) נאמר עוד:

של בית רבן גמליאל היו מעברין במוצאי שביעית.

הנהגת בית רבן גמליאל לא מופיעה בתוספתא (שם). הגמרא הסבירה את מחלוקת תנא קמא ובית רבן גמליאל ע"פ תוספתא במקום אחר:

ובפלוגתא דהני תנאי, דתניא (תוספתא שביעית ד, טז): "אין מביאין ירק מחוצה לארץ, ורבתינו התירו".

מאי בנייהו?

אמר רבי ירמיה: חוששין לגושיהן, איכא בנייהו.

זו לשון התוספתא (שם) בשלמותה:

בראשונה היו אומרים:

אין כובשין ואין מייבשין ואין מביאין יבשת וכבשת מחוצה לארץ לארץ. רבתינו התירו שיהו כובשין ומיבשין ומביאין יבשת וכבשת מחוצה לארץ לארץ.

אין מביאין ירקות מחוצה לארץ לארץ.

רבתינו התירו שיהו מביאין ירקות מחוצה לארץ לארץ.

כשם שמביאין ירקות מחוצה לארץ, כך מביאין קטנית ותבואה מחוצה לארץ לארץ.

בתוספתא מופיע תיאור של מה שהיו מקובל בתחילה, והיתרים של "רבתינו". במציעתא של התוספתא מופיעה המחלוקת שהובאה בגמרא. רבי ירמיה הסביר שהסיבה לאסור להביא ירקות מחוץ לארץ היא מפני ש"חוששין לגושיהו" - שמא יביאו את הירקות עם גוש עפר מארץ העמים שמטמא באהל - אם נמצא הטומאה באהל יחד עם טהרות, או שהטומאה מאהילה על הטהרות, או הטהרות מאהילים על הטומאה, הטהרות נעשים טמאים, אף שלא נגעו זה בזה (שבת טו ע"א-ע"ב), ויטמאו טהרות של ארץ ישראל. "רבתינו" לא חששו לכך.

לעיל נזכרו שני ביטויים מיוחדים: "של בית רבן גמליאל", ו"רבתינו". למה הכוונה?

המחלוקת בין תנא קמא לבין "רבתינו" והסבר המחלוקת ע"י ר' ירמיה נזכרים במקום נוסף בגמרא (נדרים נג ע"א-ע"ב):

הנודר מן הירק בשאר שני שבוע אסור בירקות הגינה ומותר בירקות השדה, ובשביעית אסור בירקות השדה ומותר בירקות הגינה.²
 אמר רבי אבהו משום רבי חנינא בן גמליאל: לא שנו אלא במקום שאין מביאין ירק מחוצה לארץ לארץ, אבל במקום שמביאין ירק מחוצה לארץ לארץ אסור.
 כתנאי: אין מביאין ירק מן חוצה לארץ לארץ, רבי חנינא בן גמליאל אומר: מביאין ירק מחוצה לארץ לארץ.
 מאי טעמא דמאן דאמר אין מביאין? אמר רבי ירמיה: משום גוש.

מי שנדר מן הירק בשנים רגילות, אסור לו לאכול ירקות גינה אך מותר לו לאכול ירקות שדה, מאחר שסתם ירק הכוונה היא לירקות גינה. אבל אם נדר מן הירק בשנת השמיטה, אי אפשר לומר שהתכוון לירקות הגינה, מאחר שלא זורעים בשנת שמיטה, ולכן יש להניח שהוא התכוון לירקות שדה שגדלים מאליהם. הוא אסור בירקות השדה, ומותר בירקות הגינה.

על דברי הברייתא אמר רבי אבהו בשמו של רבי חנינא בן גמליאל, שדין זה בנוגע לשמיטה הוא במקום שלא מביאים ירק גינה מחוץ לארץ. אבל במקום שמביאים בשנת שמיטה ירק גינה מחוץ לארץ לארץ, הוא אסור אף בירקות גינה, מאחר שרגילים לאכול שם בשנת השמיטה גם ירקות שדה וגם ירקות גינה, ולכן יש להניח שהוא התכוון לנדר הנאה מכל סוגי הירקות. רבי אבהו ציין שיש מחלוקת תנאים בעניין זה. בשם תנא קמא נאמר שאסרו להביא ירק מחוץ לארץ, ובשם ר' חנינא בן גמליאל נאמר שמותר.

ר' חנינא היה בנו של רבן גמליאל דיבנה, ואחיו הגדול של רבן שמעון בן גמליאל שהיה נשיא אחרי אביו (תוספתא נידה ז, ה). הוא התיר להביא ירקות מחוץ לארץ, בשנת שמיטה. מכאן ש"בית רבן גמליאל" ו"רבתינו" הלכו בשיטה אחת.³

בסוגייתנו נאמר שבית רבן גמליאל היו מעברים את השנה השמינית אם היה צורך בדבר, בהנחה שמביאים ירק מחוץ לארץ, ואז גם אם איסור חדש מתאריך בחודש נוסף, אין מחסור בירק ותבואה, ואין חשש שיאכלו לפני ט"ז בניסן מתבואה חדשה שגדלה בשנה השמינית. כאמור בגמ' בנדרים (שם), לפי רבי חנינא בן גמליאל היו

2 הדין הנוגע לנדר מן הירק בשביעית נזכר בתוספתא (נדרים ג, ו).

3 הביטוי "ורבתינו אמרו / תיקנו" מופיע מספר פעמים בדברי תנאים. יש לברוק בכל פעם במי מדובר. כאן מוסבר ש"רבתינו" הם "בית רבן גמליאל". הביטוי "בית רבן גמליאל" מופיע פעמיים בדברי המשנה ומספר פעמים בתוספתא.

מביאים ירקות מחוץ לארץ גם בשנת שמיטה, אך זה לא סייע לכך שניתן לעבר השנה, מאחר שלפי רש"י לא מעברים שנת שמיטה מסיבה אחרת – "לפי שמאריכין עליהן איסור עבודת קרקע". אמנם יש לציין שהיד רמ"ה (יב ע"א) הציג כך את עמדת בית רבן גמליאל: "של בית רבן גמליאל היו מעברין בשביעית. ואית דגרסי במוצאי שביעית".

סיכום ביניים: מקובל על הכול שנהגו לעבר השנה בשנה השישית. לא מעברים את השנה השביעית. בנוגע לשנה השמינית חלקו התנאים האם מעברים או לא. הדבר תלוי בשאלה האם מייבאים ירקות מחוץ לארץ לארץ ישראל או לא.

ב. ירושלמי: שנה שביעית ושמינית אם עיברו מעוברת, וכשאינן השנים כתיקנן

בירושלמי (א, ב) מופיע גם כן דיון בנוגע לעיבור השנה השביעית והשמינית:

אין מעברין לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברו הרי זו מעוברת. אימתי רגילין לעבר? בערבי שביעיות.

ר' זעירא בשם ר' אבהו: הדא דתימר עד שלא התיר רבי ליקח ירק מחוץ לארץ לארץ.

אבל משהתיר רבי ליקח ירק מחוצה לארץ לארץ, היא שביעית שאר שני שבוע.

לפי הירושלמי, אם בכל זאת עיברו את השנה השביעית והשמינית "הרי זו מעוברת". זו הלכה שלא מופיעה בתוספתא ובברייתא שהובאה בבבלי. ר' זעירא בשמו של ר' אבהו העיד שדינים אלו בנוגע לעיבור השנה השביעית, היו עד תקופת רבי. אך כשרבי התיר להביא ירקות מחוץ לארץ בשנה השביעית וכמובן גם בשנה השמינית, ניתן לעבר כל שנה.

יש לציין שבגמרא (נדדים נג ע"ב) הובאו דברי ר' חנינא בן גמליאל ע"י ר' אבהו, וכאן ר' זעירא (הוא ר' זירא שבבבלי) מביאם בשם ר' אבהו. לפיו, מי שהתיר להביא ירקות מחוץ לארץ לארץ ישראל היה רבי יהודה הנשיא. ר' יהודה הנשיא היה בנו של רבן שמעון בן גמליאל הנשיא, ונכדו של רבן גמליאל דיבנה הנשיא. הוא היה אחיינו של ר' חנינא בן גמליאל, שבשמו הובא בגמרא בנדדים שמותר להביא ירק מחוץ לארץ. נראה אם כן שהביטוי בסוגייתנו "בית רבן גמליאל" "רבותינו" בא ללמד על כך שהתיר להביא ירקות מחוץ לארץ לארץ ישראל הוא ממשפחת הנשיאות.

מדוע בירושלמי מיוחס ההיתר לר' יהודה הנשיא, הרי היתר זה כבר מופיע בשם דודו - ר' חנינא בן גמליאל (שאמנם לא היה נשיא)? נראה שסיבת הדבר היא שרבי התיר היתרים נוספים הקשורים לאכילת פירות וירקות בשנת השמיטה. כמשנה (שביעית ו, ד) נאמר:

מאימתי מותר אדם ליקח במוצאי שביעית? משיעשה כיוצא בו. עשה הבכיר התיר האפל.
רבי התיר ליקח במוצאי שביעית מיד.⁴

רבי "התיר ליקח ירק" כלומר לקנות ירק שגדל בארץ ישראל. בירושלמי (פאה ז, ג; בבא בתרא ז, ה) נאמר מה הרקע להיתרו זה של רבי יהודה הנשיא. מסופר שהביאו לרבי יהודה הנשיא שני קלחים של צנון שגדלו בין ראש השנה ליום הכיפורים, והיה זה בשנה השמינית. הקלחים היו גדולים מאוד. נראה שזרעו יותר והביאו לרבי שני קלחים כדוגמה. רבי שאלם: וכי אינם אסורים? וכי אינם ספיחים? השיבו לו, שהצנון נזרע במוצאי שביעית ואין בו חשש של ספיחים. מאחר שראה רבי שהצנון גדל כל כך מהר, התיר רבי לקחת ירק במוצאי שביעית מיד, כי יש אפשרות שהירק נזרע במוצאי שביעית וגדל במהירות.

לא הכול הסכימו עם היתרו של רבי (ירושלמי דמאי ב, א):

רבי התיר ליקח במוצאי שביעית, והיו הכל מליזין עליו. אמר להו: באו ונידיין. כתיב "וכיתת נחש הנחושת" (מלכים ב יח, ד). וכי לא עמד צדיק ממשה עד חזקיהו להעבירו? אלא אותה עטרה הניח לו הקדוש ברוך הוא להתעטר בה. ואנו העטרה הזאת הניח הקדוש ברוך הוא לנו להתעטר בה.⁵

בהקשר להיתר של רבי לאכול ירק שגדל בארץ ישראל מיד במוצאי שביעית, מופיע השתלשלות התקנות באופן הבא (ירושלמי שביעית ו, ד):

בראשונה היה ירק אסור בספרי ארץ ישראל.
התקינו שיהא הירק מותר בספרי ארץ ישראל.

4 היתרו זה של רבי נזכר גם בתוספתא (שביעית ד, יז).

5 בירושלמי (פאה א, ג; תענית ג, א) נאמר: "רבי בעא מישרי שמיטתא". ניתן לפרש שרצה להתיר לגמרי, וניתן לפרש שרצה להתיר בשנה שהיה בה בצורת וכפי שמסופר שם, ואולי רק רצה לבטל איסור ספיחים באותה שנה מפני שהיה חסר אוכל, ובשרות היו הרבה ספיחים. הלימוד מכיתות נחש הנחושת ע"י חזקיה המלך כמקום להתגדר בו, נזכר במקום נוסף (חולין ז ע"א). בשמו של ר' יהודה הנשיא מובאת הדרשה לפיה שביעית בזמן הזה מדרבנן (מועד קטן ב ע"ב; גיטין לו ע"א).

אעפ"כ היה אסור להביא ירק מחוץ לארץ לארץ.
התקינו שיהא מותר להביא ירק מחוצה לארץ לארץ.
אעפ"כ היה אסור ליקח ירק במוצאי שביעית מיד.
רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד בר מן קפלוטא.

בתחילה היה אסור להביא ירק מחוץ לארץ במוצאי שביעית לערי הספר שסמוכות לגבול ארץ ישראל, בשל חשש שאלו הם ירקות שגדלו בארץ במהלך השמיטה. התקנה הראשונה הייתה שלערי הספר מותר להביא מחוץ לארץ, אך לא לתוך ערי ארץ ישראל. מאוחר יותר התקינו תקנה שנייה שיהא מותר להביא ירק מחוץ לארץ, לכל ערי ארץ ישראל. לא נאמר מי תיקן תקנות אלו, אך על פי הדברים שציינו לעיל, אלו ההיתרים של "רבתינו" של "בית רבן גמליאל", וכפי שציננו כבר ר' חנינא בן גמליאל.

השלב הבא היה היתרו של רבי שכאמור היה נכדו של רבן גמליאל, וכפי שהופיע במשנה: "רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד", חוץ מירק שנקרא קפלוטא.⁶ בגמרא מסופר שאחר כך התיר רבי גם לקחת ירק זה, לאחר שאנשי ציפורי שכנעו אותו שגם ירק זה גדל מהר. אמנם מסופר בגמרא שם גם על מעשה שאירע בעכו – בעיר ספר, אצל ר' מנא, וניכר שלא כל החכמים הסכימו עם רבי להתיר את כל הירקות מיד בתחילת השנה השמינית.

לאחר מכן שוב מופיע בירושלמי (שביעית שם) ההלכה בנוגע לנודר מן הירק באופן הבא:

תמן תנינן (משנה נדרים ו, ט): "מן הירק מותר בירקות השדה שהוא שם לווי".

ותני עלה (תוספתא נדרים ג, ו): "הנודר מן הירק בשביעית אסור אף בירקות שדה".

תני רבי קריספא בשם רבי חנניא בן גמליאל ואמר: טעמא דהא דתימר עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, היא שביעית היא שאר שני שבוע.

שני שינויים מהאמור בבבלי (נדרים נג ע"ב): [א] בירושלמי ר' קריספא (הוא ר' כרוספדאי שבבבלי) הוא זה שהביא את הדברים בשם רבי חנניא בן גמליאל, ובבבלי

6 זן של שום הכרש - 'כראת'. ירק זה נזכר כמה פעמים בדברי תנאים: משנה מעשר שני ב, א; נדרים ו, ט; עוקצין א, ב-ג. בתוספתא תרומות ד, ה; ט, ב-ג; ביצה ב, ד; נדרים ד, ו. ראה: מרדכי כסלו, 'לזיהוי הכרישים והקפלוטות', בתוך: ספר זכרון לרב יוסף בן דוד קאפח זצ"ל, עמ' 74-81.

ר' אבהו הוא זה שהביא את הדברים בשם ר' חנינא בן גמליאל. [ב] בירושלמי מופיע שר' חנינא בן גמליאל אמר שרבי, שכאמור היה אחיין שלו, הוא זה שהתיר להביא ירקות מחוץ לארץ, בעוד שבבבלי היתר מופיע בשמו של ר' חנינא בן גמליאל, ובסוגייתנו (יב ע"א) הדבר נזכר כהיתר של "בית רבן גמליאל" של "רבותינו".⁷ סיכום ביניים: לפי הירושלמי, לא מעברים את השנה השביעית והשמינית, ואם עיברו אותן הן מעוברות. בנוסף, לאחר שהתקבל ההיתר של בית רבן גמליאל או היתרו של רבי יהודה הנשיא שמביאים ירקות מחוץ לארץ בשנת השמיטה ובשנה השמינית, ניתן לעבר גם את השנה השביעית והשמינית. ייתכן שזה נרמז בדברי הברייתא בירושלמי (א, ב): "אין מעברין לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברוה הרי זו מעוברת".

עיבור השנה בשביעית ובשמינית נזכר בירושלמי במקומות נוספים. בירושלמי (שקלים א, ב; פאה ה, א) נאמר:

אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברוה הרי זו מעוברת.

...עד כדון שביעית, מוצאי שביעית מאי? אמר ר' בון: שלא לרבות באיסור חדש.

ר' זעירה בשם ר' אבהו: הדין דאין מעברין את השנה לא להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, היא שביעית היא של שאר שני שבוע.

תני אין מעברין וכו': אמר ר' מנא: הדין דאין מעברין את השנה לא להביא ירק מחוצה לארץ לארץ, היא שביעית היא של שאר שני שבוע.

על דברי הברייתא "אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית, ואם עיברוה הרי זו מעוברת", שאלה הגמרא שבנוגע לשנה שביעית הדבר מובן מדוע לא מעברים, אך מדוע לא מעברים במוצאי שביעית? על כך השיב ר' בון "שלא לרבות באיסור חדש". בהמשך הירושלמי שם מופיעים גם כן דברי ר' זעירה בשם ר' אבהו, שנזכרו לעיל.

7 בתוספתא (שביעית ד, יט) מופיעה השתלשלות היתרים נוספים בנוגע לייבוא פירות מחוץ לארץ בשנת שמיטה. גם שם נזכר שרבי יהודה הנשיא היה זה שהתיר. בירושלמי (דמאי א, ג; תענית ג, א) מופיע שיח בין רבי יהודה הנשיא לבין ר' פנחס בן יאיר, וקרוב העדה פירש שר' פנחס בן יאיר ביטא בדבריו התנגדות להיתרו של רבי להביא ירק מחוץ לארץ בשמיטה.

עוד נאמר בירושלמי בשמו של ר' מנא, שמה שנאמר שלא מעברים במוצאי שביעית, זה היה בראשונה שהשנים היו כתיקנן. הפני משה (ירושלמי, פאה שם) פירש שהכוונה היא שישראל היו שרויים על אדמתם ובית המקדש היה קיים, והתבואה הייתה ממהרת להתבשל בניסן והיה ראוי לאכול מהחדש כדי שלא להאריך את איסור האכילה של תבואה חדשה. אבל כעת שאין השנים כתקנן, כי עדיין התבואה לא בשלה בזמן הקרבת העומר, יכולים לעבר את השביעית או השמינית. בגמ' (כו ע"א) מסופר על רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק שהלכו לעבר השנה בעסיא, והיה זה בשנת שמיטה. הגמרא לא אמרה שם שאפשר היה לעבר את השנה משום שניתן להביא ירק מחו"ל, ואדרבה נראה שם שהיה קשה לחקלאים לשמור את מצוות השמיטה בשל כובד המיסים שהמלכות הטילה עליהם.⁸ סיכום ביניים: במהלך הדורות התרחש תהליך בנוגע לעיבור השנה השביעית והשמינית. בתחילה לא היו מעברים את השנה השביעית והשמינית. אמנם לפי הברייתא שבתלמוד ירושלמי אם עיברו, השנה מעוברת. שושלת רבן גמליאל – רבי חנינא בנו של רבן גמליאל, ורבי יהודה הנשיא נכדו של רבן גמליאל, התירו להביא ירק מחוץ לארץ בשנה השביעית והשמינית, והדבר אפשר לעבר את השנה השביעית או את השנה השמינית אם היה צורך לעבר.

ג. רמב"ם: עיבור השנה השביעית והשמינית מפני הצורך, וכשהשנים ראויות להתעבר מפני הזמן

הרמב"ם (הל' קידוש החודש ד, טו-טז) כתב:

טו. אין מעברין את השנה בשנת רעבון שהכל רצים לבית הגרנות לאכול ולחיות, ואי אפשר להוסיף להן זמן לאסור החדש. ואין מעברין בשביעית שיד הכל שולטת על הספיחין, ולא ימצאו לקרבן העומר ושתי הלחם. ורגילין היו לעבר בערב שביעית.
טז. יראה לי שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית, שלא יעברו בהם מפני הצורך.⁹ אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, מעברין לעולם בכל זמן.

8 אמנם תוספות (כו ע"א ד"ה לעבר; יא ע"ב ד"ה אין מעברין; תוספות בבא בתרא נו ע"ב ד"ה ערקסיקיס) כתבו ששני האמוראים הללו הלכו לעסיא רק כדי לחשב אם לעבר את השנה אך לא כדי לעבר ממש, שהרי עסיא היא מקום בחוץ לארץ, ואין מעברים שנת שמיטה.

9 כך הוא בנוסח יד פשוטה של הרב נחום רבינוביץ. בדפוסים הרגילים של הרמב"ם מופיע:

הרמב"ם חיבר בין שתי הלכות - עיבור שנה שיש בה רעבון, ועיבור שנה בשמיטה. ההנחה היא שבשל העובדה שאסור לעשות מלאכות חקלאיות מסוימות בשנת שמיטה, יש מחסור ואולי אף רעב, ועל כן ההלכות דומות. גם בתוספתא (ב, ט) הובאו שתי ההלכות בסמיכות:

אין מעברין את השנה לא שביעית ולא מוצאי שביעית. אימתי רגילין לעבר?
ערב שביעית. אין מעברין את השנה מפני רעבון.

בשנת רעבון - תוספת של חודש לשנה, תביא לכך שאיסור אכילה מתבואה חדשה יתארך בחודש ויהיה קשה לעמוד בזה. בשנה השביעית - אמנם לא זורעים בשנת שמיטה, אך ספיחין גדלים מאליהם מזרעים שנפלו בשנה הקודמת בשעת קצירה ומהם לוקחים לקרבן העומר ולשתי הלחם. אם יאריכו את השנה בעוד חודש לא תישאר תבואה להקריב קרבן עומר ושתי הלחם. הרמב"ם (הל' שקלים ד, ה) כתב זאת על בסיס המשנה (שקלים ד, א):

בשנת השמיטה שהיא הפקר, שוכרין בית דין שומרין שישמרו מקצת הספיחים שצמחו, כדי שיביאו מהן העומר ושתי הלחם, שאינן באין אלא מן החדש. ואלו השומרין נוטלין שכרן מתרומת הלשכה.

הרמב"ם לא כתב האם מעברים את השנה השמינית. נראה שלשנה השמינית אין מעמד מיוחד. היא תידון כמו כל שנה אחרת שבין שמיטה לשמיטה, ואם יש צורך ניתן לעבר השנה.

הרמב"ם (הל' קידוש החודש ד, טז) כתב גם חידוש משלו: "יראה לי".¹⁰ הרמב"ם הסביר שאין לעבר שנת שמיטה או שנת רעבון על בסיס הטעמים המקובלים בשנים רגילות כמו הדרכים המשובשים והגשרים הלקויים (שם ד, ה). אך אם שנת השמיטה "ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, מעברין לעולם בכל זמן". הרמב"ם עקבי בדרכו ולפיו יש שני מסלולים בגללם מעברים את השנה: [א] בשל הצורך. [ב] בשל הזמן, כדי לאזן בין שנת חמה לשנת לבנה. זה שלא מעברים בשנת רעבון ובשנה שביעית - זה צורך, כדי לא להקשות ולהכביד. אבל כשצריך

"...שלא יעברו בהם מפני צורך הדרכים והגשרים וכיוצא בהם". ראה בשינויי נוסחאות במהדורת הרב שבתי פרנקל שם כתב שבכתב יד בדפוס קדמון, וכן ברוב דפוסים ישנים מופיע: "מפני הצורך" והשאר ליתא".

10 כך השיב הרמב"ם לר' פנחס הדיין מאלכסנדריא: "ודבר שהוא מפלפולי אומר בפירושו: 'יראה לי שהדבר כך וכך'" (איגרות הרמב"ם [מהדורת הר"י שילת], כרך ב, עמ' תמג).

לעבר כדי לאזן בין שנת חמה לשנת לבנה, אזי מעברים, על אף שזה מכביד ומקשה.¹¹ כך הסביר זאת הרב יצחק זאב סולובייצ'יק, הגרי"ז (רמב"ם הל' קידוש החודש ד, ז):

הרמב"ם סבירא ליה דעיבורא דאביב שהוא מפני הזמן אין נפקותא בזה בין שנת רעבון ושביעית לשאר שנים. דלענין עיקר דין עיבור וחשבון שנים ומועדות לא משגיחנן בשום דבר ולעולם מעברין, ורק בעיבור שבית דין מעברין רק מפני הצורך בלבד, בזה הוא דתניא דאין בית דין מעברין מפני הצורך, לא בשנת רעבון ולא בשנה שביעית.

אמנם בתוספתא (ב, ח ויב ע"א) הובאה הוכחה לכך שמעברים בגלל רעבון, גם כשהשנה אינה ראויה להתעבר מפני האביב:

ר' מאיר אומר: הרי הוא אומר "ואיש בא מבעל שלישה ויבא לאיש האלוקים לחם ביכורים ועשרים לחם שעורים וכרמל בצקלוננו" (מלכים ב, ד, מב). והלא אין לך מקום שנתבכר בארץ ישראל קודם לבעל שלישה, ואף על פי כן לא ביכר אלא מאותו המין שהביא לאיש האלוקים. יכול שהביאו קודם לעומר? תלמוד לומר: "ויאמר תן לעם ויאכלו" (שם), מלמד שלא הביאו אלא אחר העומר. והלא אותה שנה ראויה היתה לעבר. ומפני מה לא עיברוה אלישע? מפני שהיתה שנת רעבון (שם לח), וכל העם רצין לגרנות.

וכך אכן הקשה הרמ"ה על הרמב"ם מדברי התוספתא (סנהדרין שם; השגות הרמ"ה, רמב"ם הל' קידוש החודש ד, טז). אך כבר כתב המלבי"ם (שמות כג, טו) שהרמב"ם הסתמך על מדרש ההלכה (מכילתא דרבי ישמעאל משפטים - מסכתא דכספא פרשה כ): "את חג המצות תשמור" (שמות שם). מכאן היה רבי יהודה בן בתירא אומר 'כאשר צויתך' כדי שלא תהא מביא אלא בחדש האביב, ועל זה כתב המלבי"ם: "שגם בשביעית לא תהא מביא אלא בחדש האביב".¹² אכן הרמב"ם בתחילת הפרק (הל' קידוש החודש ד, א-ד), כתב שאיזון השנה בין שנת חמה לשנת ירח, הוא הנימוק המרכזי בעיבור השנה, והנימוקים האחרים הם סעד לעיבור אך הם לא הנימוקים המרכזיים.¹³

11 גם הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, יב ע"א) כתב כדברי הרמב"ם הללו. הרב מאיר שמחה הכהן מדרווינסק (אור שמח, הל' קידוש החודש, ד, טז) כתב שהמקור לדברי הרמב"ם שיש מצב שמעברים שנת שמיטה הוא מהמעשה שמסופר על ר' חייא בר זרנוקי ור' שמעון בן יהוצרק שהלכו לעבר שנה בשנה השביעית (כו ע"א) [נזכר לעיל סוף סעיף א].

12 כך כתב גם: הרב פנחס הלוי הורביץ, פנים יפות, שמות כג, טו.

13 ראה בשיעור יז: על שלשה דברים מעברים את השנה, ועל סעד לשנה.

הרמב"ם כתב שאין מעברים את השנה השביעית כדי שיהיה תבואה לעומר ולשתי הלחם. הלכה זו מופיעה בפרק בו הרמב"ם כתב מה היו עושים בעת שהיו מקדשים על פי הראייה ומעברים ע"פ בית דין. הרמב"ם לא התייחס למצב של עיבור השנה בשביעית ע"פ החשבון הקבוע. נראה להציע שהרמב"ם התבסס בפסקיו על דברי הירושלמי (פאה ה, א; שקלים א, ב):

אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עברוה הרי זה מעוברת...

לבית הדין היה כוח וסמכות לקבוע האם לעבר את השנה השביעית והשמינית, אם ראו צורך בכך. עוד נאמר בירושלמי (שם):

עד כדון שביעית, מוצאי שביעית מניין? אמר רבי אבון: שלא לרבות באיסור חדש.

הדא דתימר עד שלא התיר רבי להביא ירק מחוצה לארץ, אבל משהתיר רבי להביא ירק מחוץ לארץ, היא שביעית היא שאר שני שבוע.¹⁴

ההנחה היא שמוכן מדוע לא מעברים בשנת שמיטה, אם כי לא נאמר בירושלמי במפורש מה הסיבה. מה בנוגע למוצאי שמיטה? על כך השיב ר' אבון שלא מעברים כדי שלא להאריך את איסור חדש. משמע מכאן שאם בכל זאת יש מספיק תבואה וניתן להאריך את איסור חדש בחודש נוסף, ניתן לעבר. ר' זעירא בשם ר' אבהו אמר שמאז שהותר לייבא ירקות מחו"ל, זהו פתרון שפותר את הבעיות שנוצרו "מפני הצורך". ממילא השיקול היחיד הקובע האם לעבר או לא לעבר הוא "מפני הזמן". האם צריך לאזן בין שנת שמש לבין שנת ירח, וכדברי הרמב"ם (הל' קידוש החודש ד, טז):

14 הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל ד, ז) כתב: "ומותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד". הכוונה היא שמוותר לקנות ירק במוצאי שביעית, כי אין בו קדושה. ה"רדב"ן, מהר"י קורקוס שם פירשו שהסיבה היא כי ממילא מביאים ירק מחו"ל והוא מרובה על הירק שבארץ ישראל. יש להעיר שגם בשנת שמיטה ניתן לייבא ירק מחו"ל. הרב חיים קנייבסקי (דרך אמונה, שם אות פט) כתב על כך: "בשביעית עצמה אסור אף שיש לתלות שהוא מחו"ל כיון שיש חשודים שמוכרין פירות שביעית". אך משמע שאם ברור שאכן מדובר בתוצרת חו"ל והמוכר הוא אדם ירא שמים שלא ימכור תוצרת הארץ, מותר לקנות ירקות מחו"ל גם בשנת שמיטה. נראה שההיתר הוא לירקות שזמן גידולן קצר ומהיר, והם נזרעו וצמחו בשנה השמינית. ראה: הרב ישראל משקלוב, פאת השולחן, הלכות שביעית סי' כב, בית ישראל אות ט; הראי"ה קוק, שבת הארץ, א, עמ' 381-383.

אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן, מעברין לעולם בכל זמן.¹⁵

עוד נאמר בירושלמי (שם):

תני אין מעברין כו' אמר ר' מנא: הדא דתימר בראשונה שהיו השנים כסדרן / כתיקנן, אבל עכשיו שאין השנים כסדרן, היא שביעית היא שאר שני שבוע.

ר' מנא היה אמורא בארץ ישראל בדור החמישי, והיה בזמנו של ר' יהודה נשיאה שתיקן את הלוח העברי. "השנים כסדרן / כתיקנן" הכוונה היא לזמן שבית המקדש קיים, שמביאים עומר ושתי הלחם, או אף לאחר החורבן שיש בית דין סמוך שמעבר שנים. וכפי שכתב הרמב"ם (הל' קידוש החודש ה, א):

כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראייה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך, אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות... אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום.

החשבון הקבוע הוא מסודר מאוד, אבל ר' מנא רצה לומר שהסדר הנכון או המצב התקין הוא כשמקריבים עומר ושתי הלחם, וכשיש סנהדרין או בית דין סמוך שמעברים השנה.¹⁶ כשמעברים שנים לפי הלוח הקבוע, החשבון של השנים מסודר מאוד, אך זהו חשבון טכני חיצוני שנועד לאזן בין שנת שמש לשנת ירח, ומאחר שבמחזור של תשע עשרה שנים, נוצר פער של מאתיים ועשרה ימים בין שנת שמש

---

15 הרב יעקב בצלאל זולטי, "עיבור השנה בשביעית", משנת יעבין, אורח חיים סי' ו, עסק בהרחבה בבירור מחלוקת רש"י והרמב"ם, אך הוא לא ביסס את ביאורו לרמב"ם על פי הירושלמי. ראה גם: הרב יעקב אפשטיין, "עיבור השנה והשמיטה", חבל נחלתו, ב, סי' כה.

16 דברים ברוח זו כתבו רבנו משולם, וכן קרבן העדה, ירושלמי שקלים א, ב. ראה גם: הרב יחיאל יעקב וינברג, שו"ת שרידי אש, סי' לט, אותיות יז-כא. הגדרות דומות בהקשרים אחרים: "אמר ר' יהודה: אימת? בזמן שהשנים כתיקנן וישראל שרוין על אדמתן" (תענית יד ע"ב; מגילה ב ע"א). רבנו חננאל (מגילה שם): "בזמן שהשנים כתיקנן. כלומר בזמן שאין שם שמד להתבלבל חשבון השנים, וישראל שרוין על אדמתם". רש"י שם: "בזמן שהשנים כתיקנן - שהשנים מתעברות על פי בית דין, והחדשים המקדשין בבית דין שולחין שלוהיהן להודיע אימתי הוקדש ניסן, ועושין מועדים על פי שלוהין". אמנם הרמב"ם פירש אחרת את הביטוי "כשהשנים כתיקנן": "בזמן שידינו תקיפה ויש לנו יכולת לכוף על קיום המצות בשלימות" (פירוש המשנה מגילה א, א); "בזמן שיש להם לישראל מלכות" (הל' מגילה א, ט).

לשנת ירח, מעברים מתוכן שבע שנים (את השנים: גו"ח אדז"ט), ואשר על כן ייתכן מצב שגם שנת שמיטה תהיה מעוברת.¹⁷

סיכום

- א. נהגו לעבר את השנה השישית, ולא עיברו את השנה השביעית והשמינית. לפי רש"י (יב ע"א) הסיבה לכך היא לא להאריך את זמן האיסורים הקשורים בעבודת הקרקע, ובכך להקל את פרנסת החקלאים.
- ב. לפי הברייתא שבתלמוד ירושלמי, אם עיברו את השנה השביעית והשמינית, השנה מעוברת. צאצאי רבן גמליאל - רבי חנינא בנו של רבן גמליאל, ורבי יהודה הנשיא נכדו של רבן גמליאל - התירו להביא ירק מחוץ לארץ בשנה השביעית והשמינית, והדבר אפשר לעבר את השנה השביעית או את השנה השמינית אם היה צורך בזה.
- ג. לרמב"ם פרשנות מיוחדת לסוגיית עיבור השנה בשמיטה. לא עיברו אותה, כי חששו שלא תימצא תבואה להקריב עומר ושתי הלחם. הרמב"ם פסק את ההלכה לזמן שבית המקדש היה קיים. אם יימצא פתרון ולא יהיה חשש שלא תימצא תבואה לעומר ולשתי הלחם, אזי יהיה ניתן לעבר. יחד עם זאת, גם אם לא יימצא פתרון ובכל זאת יהיה צורך לעבר השנה בשל התקופה או האביב ופירות האילן, כדי לאזן את השנה השמשית עם השנה הירחית, אזי יש לעבר את שנת השמיטה. מאז שהשנים אינן כתקנן - אין בית מקדש להביא בו עומר ושתי הלחם, ואין בית דין שמעבר את השנים, וסדר השנים נקבע על פי החשבון שסידר ר' יהודה נשיאה, יש שנות שמיטה מעוברות אם הן יוצאות באותן שבע שנים (גו"ח אדז"ט) במסלול של תשע עשרה שנים.
- ד. הרמב"ם לא כתב דבר בנוגע לעיבור השנה השמינית, ונראה שמבחינתו יש להתייחס לשנה השמינית כאל שנה רגילה.

17 יש שנות שמיטה שהן מעוברות, ובדרך כלל בהפרש של 14 שנים או 21 שנים. להלן שנות שמיטה בשנים מעוברות במאה השנים האחרונות: תרח"ץ, תשי"ט, תשל"ג, תשס"ח ובין תשל"ג לבין תשס"ח היה הפרש נדיר של 35 שנים, תשפ"ב. שנות שמיטה בשנים מעוברות בשבעים השנים הבאות [ללא חישוב שנות יובל]: תת"ג, תתי"ז, תתל"א, תתנ"ב.